

СУФІКСАЛЬНА ДЕРИВАЦІЯ В МІКРООЙКОНІМІЇ ІВАНО-ФРАНКІВЩИНИ

У статті розглянуто суфіксальний спосіб творення мікроойконімів Івано-Франківщини, зокрема проаналізовано продуктивні форманти -івк-а, -ів (-ов, -ев), -ин.

Ключові слова: мікроойконім, пропріальна одиниця, суфіксальний спосіб назвотворення, посесивність.

Великим малодослідженим пластом онімної лексики є мікроойконіми (далі – МО) – назви кутків, присілків, хуторів та частин населених пунктів. Вони слугують джерелом знань не тільки лінгвістичних, а й історичних, географічних, соціокультурних, етнографічних, тому збір й аналіз МО надзвичайно важливий для пізнання онімного простору певної території. Однак творення МО донині вчені окремо не розглядали, лише побіжно ці назви були предметом дослідження у системі ойконімів (топонімів). У цьому зв'язку варто назвати праці Л. Л. Гумецької [3], Л. Т. Масенко [8], М. М. Габорака [1], В. В. Котович [6], О. В. Іваненка [4], І. С. Гонци [2], З. О. Купчинської [7].

Тому ми поставили собі за мету з'ясувати особливості суфіксального назвотворення малих заселених територій населених пунктів Івано-Франківщини. Структурно-семантичний аналіз МО показав, що продуктивними є суфікси -івк-а, -ів (-ов, -ев), -ин. Коефіцієнт їх частотності більший порівняно з іншими формантами.

Суфікс -івк(а), який виражає як присвійне, так і релятивне значення, утворився поєднанням ад'єктивно-посесивного суфікса -ів (-ов) та субстантивного -к(а). Існують різні погляди щодо часу виникнення цього форманта. Скажімо, М. Кордуба зазначає, що перші відантропонімічні топоніми на -івк(а) з'являються в актах XIV ст., а причиною досить таки пізнього часу виникнення є «колонізаційна діяльність володарів та великих землевласників» [5, с. 64]. Поодинокі топоніми на -овк-(а), як вказує Л. Т. Масенко, зафіксовані в джерелах XIV–XV ст. [8, с. 636], однак велику продуктивність цей формант розвинув у XVI–XVIII ст., був дуже поширений в Україні й у східнослов'янській топонімії в цілому. У XIX ст. завершилася тенденція до активізації суфікса -івк(а), продуктивність якого перебуває поза конкуренцією на всіх інтенсивно заселених територіях [8, с. 647, 652].

Підтвердженням цього є також поширеність форманта в мікроойконімії Івано-Франківщини, де найбільше дериватів мотивуються антропонімами, зокрема повними, скороченими, усічено-суфіксальними іменами (слов'янськими автохтонними, християнськими, іншомовними) та розмовними варіантами, прізвищами і прізвиськами перших поселенців, жителів, власників чи засновників хуторів, присілків, кутків: **Берківка** (с. Соколівка Кос. р-ну) < Берко, яке може бути від Бертко < Бартко < Бартоломій, Варфоломій [ГГІ, с. 24; СУІ, с. 49, 58–59], пор. п-ще *Bérkó* [СП, с. 42; ССУП, I, с. 56], або є суфіксальним відкомполітичним дериватом з усіченням постпозитивних компонентів імен-комполітиків: *Бери-миръ, Бериславъ, Беридрагъ* [ПЗУ, с. 59; Демч., с. 31–32, 57, 65; ХД, с. 18]. **Біланівка** (с. Микуличин Яремч. м/р) < п-ще *Bílán* [СП, с. 46; ТІД, с. 176; ССУП, I, с. 65; ПЗУ, с. 65]. **Григорішівка** (с. Підгайчики Кол. р-ну) < ОН *Григѡраш* < *Григорій* [СУІ, с. 93–97], пор. п-ще *Григораши* [ІФД, с. 230; СП, с. 103; ПЗУ, с. 160]. **Марічівка** (с. Пнів Надв. р-ну) < п-ще *Марич* [ІФД, с. 306; СП, с. 227; ПЗУ, с. 364]. **Мелешівка** (с. Семенівка Гор. р-ну) < п-ще *Мелешко* [СП, с. 233; ССУП, I, с. 675; ПЗУ, с. 376; ТІД, с. 266] < *Мелетій* [СУІ, с. 224]. **Симигінівка** (с.мт Войнилів Кал. р-ну) < ОН *Симиген* (Експ.), п-ща *Симигін, Семеген* [СП, с. 316, 320], *Симиган* [ПЗУ, с. 513], *Семеген* [ТІД, с. 304], *Семигін, Семеген* [ССУП, II, с. 939, 941].

Суфікс -івк(а) утворює й відапелятивні моделі. Твірними основами таких МО є: 1) назви абстрактних понять: *Блудівка, Брехнівка, Гараздівка*; 2) назви предметів вжитку: *Оущівка*; 3) флоролексеми: *Корчівка, Чигурівка*; 4) назви певних споруд, об'єктів чи місця, біля якого був розміщений денотат: *Вінтерівка* (від нім. апелятива *der Winter* 'зима'; первісне значення 'зимарка – будівля, де взимку зупиняються пастухи; стайня, де взимку утримують худобу' [ГГ, с. 82–83]), *Карганівка, Родниківка, Рубанівка*.

3-поміж МО Івано-Франківщини поширені також ад'єктивні утворення з суфіксами *-ів*, *-ов(а)*, *-ев(а)*, *-ин*. С. Роспонд зауважує, що назви населених пунктів на *-овъ*, *-ова*, *-ово*, *-in* мають не тільки присвійне, а й топографічне значення [9, с. 43]. Про це ж говорить Л. Гумецька, аналізуючи топонімічний матеріал української актової мови XIV–XV ст. [3, с. 58]. Назви з присвійними формантами *-овъ* (*-евъ*), *-инъ* належать до одного з найпоширеніших словотвірних типів слов'янської топонімії, вони характерні для всіх слов'янських земель. Можна констатувати, що зазначені форманти залишалися найпродуктивнішим засобом українського топонімотворення протягом багатьох століть [8, с. 629, 646].

Ойконіми України на *-ів* (< *-ов*), *-ин* були об'єктом дисертаційного дослідження З. Купчинської [7]. Ад'єктивні утворення з такими формантами репрезентовані в мікроойконімії досліджуваного регіону доволі численною групою. Окрім присвійного значення, дериватам на *-ів* (*-ов*, *-ев*), *-ин* властиве й посесивно-відносне, що виражається відношенням до матеріалу, предмета. Однак первісною основою таких моделей усе ж таки є антропонім, а вже неособові найменування утворилися пізніше формально.

Аналізовані форманти приєднуються до основ певного типу: *-ів* – до основи на приголосний та *-й* (зрідка на голосний); *-ин* – до основи на *-а*, *-я*. У МО на *-ин*, утворених від основ з кінцевим *-к-*, *-ц-*, відбувається чергування з *ч*: *Дутчина* < *Дутка*, *Клітчин* < *Клітка*, однак в окремих найменуваннях чергування не простежується: *Гашки(и)н* < *Гашко*, п-ще *Гашко* [СП, с. 88].

Виділяємо такі групи твірних основ, з якими поєднуються форманти *-ів* (*-ов*, *-ев*), *-ин*: 1) слов'янські автохтонні відкомполіти імена: **Бóлохів** (с. Велика Тур'я Дол. р-ну) < *Болохъ*, пор. укр. п-сько *Болохъ*, рос. *Болох*, п-ще *Болохович* [ГНП, с. 23], що є відкомполітиним суфіксальним утворенням на *-охъ* від вихідного *Болъ*, який виник усіченням постпозитивних компонентів слов'янських автохтонних імен-комполітів *Болеборъ*, *Болебудъ*, *Болегнѣвъ*, *Болегостъ* [Мор., с. 20–21], *Болеславъ* [Демч., с. 66; ХД, с. 18]. Менш імовірним є утворення ойконіма безпосередньо від етноніма *болох* 'представник історичної Болохівської землі' [ГНП, с. 23]. **Хорóбстків** (с. Тустань Гал. р-ну) < *Хоростко*, що є похідним суфіксальним утворенням на *-к(о)* від вихідного *Хоростъ*, який виник усіченням третього складу

препозитивного компонента і другого складу постпозитивного компонента давнього слов'янського автохтонного імені-комполіта **Хоронистанъ* [ХД, с. 263–267] і зрощення цих неусічених частин в одному імені [ГНП, с. 173]; 2) християнські імена: **Андрійцева** (с. Космач Кос. р-ну) < *Андрійцьо* < *Андрій* [СУІ, с. 33–35]. **Ку́зів** (с. Середній Майдан Надв. р-ну) < *Кузь* < *Кузьма* [СУІ, с. 185–186]. **Макієво** (с. Микитинці Кос. р-ну) < *Макій* < *Маковій* [СУІ, с. 206]; 3) іншомовні імена: **Брóчків** (м. Долина) < *Брочко* – суфіксальний дериват на *-к(о)* від *Броч* (пол. *Brocz*) < нім. *Brotzen* [ГНП, с. 24]. **Мо́шкова** (с. Новиця Кал. р-ну) < п-ща *Мошко* [ССУП, I, с. 713; ПЗУ, с. 400; ІФ, с. 248], *Мошков* [ТІД, с. 273], що утворені від єврейського власного імені *Мойсей*, *Мойш* [ПЗУ, с. 400]. **Фр́єнцев** (с. Верхній Ясенів Верх. р-ну) < *Френц*, *Франц*, пор. п-ще *Фр́анцев* [ССУП, II, с. 1108], *Франц* [ПЗУ, с. 580], або від рум. антропоніма *Frenți* [ГНГ, с. 307], пор. також чол. імена *Franc*, *Franz*, поширені в Польщі, Німеччині та деяких інших країнах Центральної Європи [ПЗУ, с. 580]; 4) прізвища та прізвиська: **Буро́ва** (с. Скопівка Кол. р-ну) < п-ща *Бурій*, *Бурій* [ІФД, с. 206; АЛ, с. 97; ССУП, I, с. 115; ІФ, с. 152], *Буров* [СП, с. 63], що утворені від прикметника *бурій* або від дієслівної основи *бурити*, тобто 'той, хто *бурить*' [ССУП, I, с. 115]. **Ко́пчин** (с. Микуличин Яремч. м/р) < п-ще *Кóпча* [ССУП, I, с. 507], а також *Копка* [ПЗУ, с. 283], що утворені від власного імені *Прокіп* [СУІ, с. 304–305]. **Ші́маново** (с. Трач Кос. р-ну) < п-ще *Ші́ман* [ІФД, с. 402; ССУП, II, с. 1201; СП, с. 395], утворене від власного імені *Шиман* або *Шимон* (від *Симон*).

Специфіка суфіксального творення МО Івано-Франківщини полягає у вибірковості твірних засобів – як кореневих, так й афіксальних. Базовими основами найменувань найчастіше стають оніми (антропоніми, ойконіми, ороніми, гідроніми), рідше – апелятиви. Проведений аналіз показує, що в мікроойконімії Івано-Франківщини доволі продуктивні форманти *-ієк(а)*, *-ів* (*-ев*, *-ов*), *-ин*, які можуть приєднуватися безпосередньо до безсуфіксної основи чи основи, ускладненої суфіксами. Основна функція досліджуваних формантів полягає у творенні найменувань від антропонімів, виражаючи посесивні відношення (у тому числі індивідуальну належність), в окремих випадках – від апелятивів.

Список скорочень використаних джерел

- АЛ – Панцьо С. С. Антропонімія Лемківщини / С. С. Панцьо. – Тернопіль, 1995. – 132 с.
 ГГ – Гуцульські говори : [короткий словник] / [відп. ред. Я. Закревська]. – Львів, 1997. – 232 с.
 ГГІ – Габорак М. Гідронімія Івано-Франківщини : [словник-довідник] / Мирослав Габорак. – Снятин : ПрутПринт, 2003. – 284 с.
 ГНГ – Габорак М. Назви гір Івано-Франківщини : [словник-довідник] / Мирослав Габорак. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2005. – 352 с.

- ГНП – Габорах М. Назви поселень Івано-Франківщини (Бойківщина, Гуцульщина та Опілля) : історико-етимологічний словник / Мирослав Габорах. – Івано-Франківськ : ОІППО ; Снятин : ПрутПринт, 2007. – 200 с.
- Демч. – Демчук М. О. Слов'янські автохтонні особові власні імена в побуті українців XIV–XVII ст. / М. О. Демчук. – К. : Наук. думка, 1988. – 182 с.
- Експ. – Матеріали, зібрані в польових умовах.
- ІФ – Фаріон І. Українські прізвищеві назви Прикарпатської Львівщини кін. XVIII – поч. XIX ст. (з етимологічним словником) / Ірина Фаріон. – Львів : Літопис, 2001. – 371 с.
- ІФД – Телефонно-інформаційний довідник м. Івано-Франківськ. – Чортків, 2003. – 480 с.
- Мор. – Морошкин М. Я. Славянський іменослов или собрание славянских личных имен / М. Я. Морошкин. – СПб., 1867. – 213 с.
- ПЗУ – Чучка П. Прізвища закарпатських українців : [історико-етимологічний словник] / Павло Чучка. – Львів : Світ, 2005. – 704 + XLVIII с.
- СП – Словник прізвищ : практичний словозмінно-орфографічний (на матеріалі Чернівецьчини). – Чернівці : Букрек, 2002. – 424 с.
- ССУП – Редько Ю. Словник сучасних українських прізвищ : у 2 т. / Юліан Редько. – Львів, 2007. – Т. 1 : А–М. – XXVI, 720 с.; Т. 2 : Н–Я. – 721–1438 с.
- СУІ – Трійняк І. І. Словник українських імен / Іван Іванович Трійняк. – К. : Довіра, 2005. – 509 с.
- ТІД – Телефонно-інформаційний довідник міста Івано-Франківськ. – Чортків, 2009. – 384 с.
- ХД – Худаш М. Л. Походження українських карпатських і прикарпатських назв населених пунктів (відантропонімії утворення) / М. Л. Худаш, М. О. Демчук ; відп. ред. Л. М. Полюга. – К. : Наук. думка, 1991. – 268 с.

Список літератури

1. Габорах М. М. Семантико-словотвірні типи ойконімів Прикарпаття (XII–XX ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Укр. мова» / Мирослав Михайлович Габорах ; Прикарпатський ун-т ім. Василя Стефаника. – Івано-Франківськ, 1999. – 17 с.
2. Гонца І. С. Ойконімія Черкащини : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Укр. мова» / Ірина Семенівна Гонца ; Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Інститут філології. – К., 2006. – 18 с.
3. Гумецька Л. Л. Нарис словотвірної системи української актової мови XIV–XV ст. / Л. Л. Гумецька. – К., 1958. – 298 с.
4. Іваненко О. В. Походження назв населених пунктів Сумської області : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Укр. мова» / Олександр Володимирович Іваненко ; НАН України. Ін-т укр. мови. – К., 2006. – 20 с.
5. Кордуба М. Що кажуть нам назви осель? / Мирон Кордуба // Наша батьківщина. – 1938. – № 2. – С. 31–37; № 3. – С. 59–65; № 5. – С. 125–131.
6. Котович В. В. Ойконімія Опілля XII–XX ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Укр. мова» / Віра Василівна Котович ; Прикарпатський ун-т ім. Василя Стефаника. – Івано-Франківськ, 2000. – 20 с.
7. Купчинська З. О. Лексико-семантична і словотвірна структура географічних назв на -ин, -ів (територія України, X–XX ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Укр. мова» / Зоряна Олегівна Купчинська ; Львів. держ. ун-т ім. Івана Франка. – Львів, 1993. – 18 с.
8. Масенко Л. Т. Розвиток топонімічної лексики / Л. Т. Масенко // Історія української мови. Лексика і фразеологія / за ред. В. М. Русанівського. – К. : Наук. думка, 1983. – С. 620–659.
9. Rospond S. Klasyfikacja strukturalno-gramatyczna słowiańskich nazw geograficznych / S. Rospond. – Wrocław, 1957. – 76 s.

N. Weber

SUFFIX DERIVATION IN THE IVANO-FRANKIVSK MICROOIKONYMY

In the article is investigated the suffix way of word formation of microoikonyms of Ivano-Frankivsk region, besides the productive formants -ivk-a, -iv (-ov, -ev) -en are analized.

Keywords: microoikonym, proprial unit, suffix way of name formation, possessivity.

Матеріал надійшов 01.02.2012